

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В ДЕТЕКТИВНІЙ ПРОЗІ У. МОСЛІ В КОНТЕКСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті досліджуються особливості еволюції образу головного героя в афро-американському детективі У. Мослі в контексті мультикультурних тенденцій, із характерними для них процесами міжетнічної та міжнаціональної взаємодії, консолідації культур, децентралізації, обумовлених зміною логоцентричної парадигми на плюралістичну. Процес становлення самосвідомості протагоніста є віддзеркаленням процесу само-визначення чорношкірого населення в Америці.

Ключові слова: афро-американський детектив, плюралізм, логоцентризм, еволюція, мультикультурні тенденції.

В статье исследуются особенности эволюции образа главного героя в афро-американском детективе У. Мосли в контексте мультикультурных тенденций, с характерными для них процессами межэтнического и межнационального взаимодействия, консолидации культур, децентрализации, обусловленных изменением логоцентрической парадигмы на плюралистическую. Процесс становления самосознания протагониста отображает процесс самоопределения чернокожего населения в Америке.

Ключевые слова: афроамериканский детектив, плюрализм, логоцентризм, эволюция, мультикультурные тенденции.

The article deals with the peculiarities of the protagonist's evolution in the Afro-American detective fiction of W. Mosley in the context of multicultural tendencies characterized by the processes of interethnic interaction, consolidation of cultures and decentralization caused by a change from logocentric paradigm to pluralistic paradigm. The process of formation of protagonist's identity reflects the process of self-determination of black Americans.

Key words: Afro-American detective fiction, pluralism, logocentrism, evolution, multicultural tendencies.

Тенденції до розмивання кордонів між класичною та популярною літературою сприяли переосмисленню ідей їх бінарної опозиції та обумовили появу нових досліджень, метою яких є ґрунтовний аналіз процесу художнього синтезу масової та високої культури, спричинених необхідністю осмислити їх відносини «як складної системи, що розвивається, відмовившись від прямолінійних протиставлень, які не прояснюють, а скоріше затушовують стан справ. Сама проблема цих взаємовідносин потребує спеціального дослідження з залученням великого історичного матеріалу» [1, с. 20]. Це пояснює зацікавленість, яку проявляють до популярної літератури не лише літературознавці, а й культурологи, філософи, історики, соціологи, досліджуючи як передумови її становлення, особливості взаємовідносин із високою літературою, сюжетно-композиційні особливості, так і її вплив на суспільну свідомість та формування естетичних вподобань у читачів.

Чітко виражена спрямованість популярної літератури на задоволення очікувань та сподівань читачів знаходить своє відображення у виникненні нових

елементів в її жанровій системі. Еволюція афро-американського детективу, різновиду провідного жанру популярної літератури – детективу, пов'язана із актуалізацією гетерогенних тенденцій у полікультурному американському суспільстві. Руйнування усталених понять про гомогенну модель національної ідеології сприяло переосмисленню представниками різних етнічних груп та національних меншин проблеми становлення власної ідентичності, збереження та відтворення культурно-історичного спадку. Утвердження плюралістичної культурної парадигми обумовило зростання етно-расової свідомості та переоцінку соціокультурної реальності з характерними для неї процесами децентралізації та інтеграції в епоху мультикультуралізму.

Ідейно-тематична специфіка творів афро-американських письменників-детективістів полягає в зображенні проблем расової нерівності та дискримінації, самотності чорних американців, їхньої боротьби проти утисків за кольором шкіри, прагненні до вільного самовираження та самореалізації. Трансформація суспільного сприйняття від вірувань у

офіційні постулати про національну єдність та непорушність національного канону до визнання культурного різноманіття та необхідності багатовекторного підходу до питання ідентифікації була обумовлена мультикультурними тенденціями, які прийшли на зміну логоцентричній парадигмі. Афро-американська детективна література стала хронікером важливих етапів еволюції самосвідомості чорношкірих американців, їхнього прагнення протистояти примусовій асиміляції та бажання відстояти власні ідейно-світоглядні пріоритети.

Культурний, суспільно-політичний контекст відіграють важливу роль у творчості найвидатніших представників афро-американського детективу (Рудольфа Фішера (1897-1934), Честера Хаймза (1909-1984), Джона Болла (1911-1988), Уолтера Мослі (1952)), яка характеризується соціальною спрямованістю та є формою вираження протесту в боротьбі з расовою нерівністю. Німецький науковець Пітер Фріз у своєму дослідженні етнічної детективної літератури зазначає, що коли герой-детектив належить до «спільноти, чия історія, цінності та спосіб життя відрізняються від тих, які притаманні так званому мейнстріму, його або її історія ненавмисно перетворюється на ... повідомлення про проблеми та виклики в повсякденному житті 'мультикультурного' суспільства» [цит. за: 5, с. 3]. Тривале домінування ідей монолітності американської нації, що пропагувались представниками білої частини населення, спонукало письменників до поєднання традиційних жанрових конвенцій детективу із афро-американською літературною традицією, яку не можливо розглядати без урахування негритянського фольклору, мови чорних американців, традиційних для них тем та мотивів.

Зміна логоцентричної парадигми на мультикультурну ознаменувалась актуалізацією відцентрованих тенденцій, що спонукали до перегляду позиції євро-американської гегемонії та призвели до інтенсифікації міжнаціональної, міжетнічної взаємодії в різних сферах життя – суспільній, політичній, соціальній, освітній. Консолідація культур сприяла переосмисленню значення афро-американського компонента в багатовіковій Америці, підвищила інтерес до культурно-історичної спадщини чорних американців та їх ціннісних пріоритетів. Саме тому мета нашого дослідження пролягає у всебічному вивченні впливу мультикультурних тенденцій на еволюцію образу афро-американця в детективній прозі Уолтера Мослі на прикладі головного героя однойменної серії детективних романів Ізакієля Роулінза («*Devil in a Blue Dress*», 1990, «*A Red Death*», 1991, «*White Butterfly*», 1992, «*Black Betty*», 1994, «*A Little Yellow Dog*», 1996, «*Gone Fishin'*», 1997, «*Bad Boy Brawly Brown*», 2002, «*Six Easy Pieces*», 2003, «*Little Scarlet*», 2004, «*Cinnamon Kiss*», 2005, «*Blonde Faith*», 2007). Аналізу творчості письменника присвячені роботи Френкі У. Бейлі [2], Бернарда В. Белла [3], Джона Груссера [6], Кетлін Грегорі Кляйн [7], Стівена Найта [8], Ендрю Пеппера [12], Морін Т. Редді [13], Августіна Торреса [14], Чарльза Е. Уілсона Мл. [15].

Динамізм оповіді та емоційна напруженість, притаманні афро-американському детективу У. Мослі, сприяють кращому розумінню ідейно-тематичної специфіки його творів, яка визначається як світоглядними орієнтирами та життєвим досвідом самого письменника, так і реаліями життя Америки ХХ століття. Автор описує трансформацію суспільного ставлення до проблем міжрасових відносин та дискримінації за кольором шкіри крізь призму утвердження національно-культурної індивідуальності протагоніста. Проходячи важкий шлях становлення від юнака, якому складно було уявити своє перебування в одному приміщенні з білими людьми, до змушеного чоловіка, який не боявся вступити із ними в суперечку, відстоюючи свої права та переконання, Ізакієль лише упевнюється в думці, що він «... завжди був мішенню. А мішень не могла дозволити собі мати сімейне коріння, витоки, бути у відчаї, або з розбитим серцем. Мішень не могла відкрити вогонь у відповідь по людям, які використовували її для забави. Все, що могла зробити людина, така як я, було очікувати заходу сонця, пересуватися в темряві та сподіватися. Сила цього відлуння минулого згасала, але все ще не зникла. Правда, що я був американським громадянином, але я був громадянином, який мав діяти обачно, недовіряти поліції та уряду, суспільній думці та навіть історії, яку викладали у школах» [9, с. 163].

Простежуючи еволюцію образу головного героя, особливу увагу слід звернути на його первісне бачення проблеми расової нерівності та розуміння свого становища в Америці кінця 30-х років ХХ століття. У романі «На риболовлі» описуються події із життя Ізакієля в підлітковому віці під час його подорожі до маленького провінційного містечка, де серед численних подій, одна вирізняється з-поміж інших – протагоніст знайомиться з самотньою білою жінкою похилого віку міс Діксон, спадкоємицею плантацій та власності своїх предків, які володіли всім містом, де згодом залишилася жити лише вона одна в оточенні чорношкірих мешканців, які з неприязню та острахом поглядали на неї, усвідомлюючи, що вся земля, на якій вони працюють та завдяки якій виживають, належить білій господині. Дотримуючись відстороненого способу життя та майже не спілкуючись із жителями міста, міс Діксон погодилася залишити в своєму домі хворого Ізакієля, піклуючись про нього, але й акцентуючи увагу на кольорі шкіри протагоніста. Так, міс Діксон зазначає: «Ти знаєш, я не можу сидіти за одним столом з тобою, Ізакієль. ... для білих та кольорових людей неналежно сидіти разом. ... для твоїх людей було б не меншою образою, ніж для моїх, якби ми забули про наше місце» [10, с. 116]. Міс Діксон, яка була вихована за правилами старого порядку, не могла уявити свого життя без створених протягом століть бар'єрів расової сегрегації, відмовляючись переглядати систему свого світобачення та світосприйняття.

Не дивлячись на те, що Ізакієль не сприймав її позицію, він мав підкорятися, тому що й сам усвідомлював превалювання становища міс Діксон

над своїм та був змушений постійно перебувати у стані підвищеної обережності серед білих людей, оскільки знав про ризик бути заарештованим, приниженим лише за перебування в одному місці із ними. Незважаючи на відчуття постійної небезпеки та страху, труднощі та поневіряння, які йому довелося пережити через відсутність законного захисту прав усіх громадян, незалежно від їх расової приналежності, головний герой пояснює своє лояльне ставлення до білої жінки та поведінку мешканців маленького містечка, які не намагалися протестувати, щоб змінити усталений стан речей, таким чином: «Міс Діксон жила сама в кольоровій спільноті, в якій всі ненавиділи її, тому що вона володіла всім, навіть дорогами, по яким вони ходили. Але Міс Діксон, як і будь-яка інша біла людина, була для цієї кольорової спільноти чимось схожим на священну корову для жителів Індії, які б скоріше померли з голоду самі та дозволили б померти голодною смертю своїм дітям, перш ніж вбити священну корову. Міс Діксон була нашою священною коровою. Вона мала багато грошей та володіла землею, вміла читати та відвідувала світські заходи, які влаштовувались у будинку губернатора. Але перш за все, вона була білою, а бути білим означало бути наближеним ще на один крок до небес ... Її вбивство було б гіршим за вбивство наших власних дітей; вбити її або навіть подумати про це було б неначе вбити єдину мрію, яку ми мали» [10, с. 119-120]. Ідеологічні постулати домінування однієї раси над іншою, відсутність інтеграційних процесів, діалогу культур, міжнародної та міжетнічної взаємодії, сприяли укоріненню вірувань у переважання однієї раси над іншою, похитнути які стало можливим лише з утвердженням нових ідейно-ціннісних пріоритетів, обумовлених розповсюдженням ліберально-демократичних поглядів.

Історичні події середини ХХ століття суттєво вплинули на трансформацію суспільної свідомості та втілювалися в тематичній поліфонії афро-американського детективу У. Мослі. Так, головний герой Ізакіель Роулінз брав участь у Другій світовій війні, пройшовши майже всю Європу в боротьбі з нацизмом, який він згодом порівнював із расизмом. Після повернення додому протагоніст переїхав із Техасу до Лос-Анджелесу в період Другої Великої Міграції, коли значна кількість чорних американців, мігрувавши із Півдня країни до промислово розвинених штатів Півночі та Заходу, була змушена пристосуватись до усталеного способу життя у великих містах, одночасно збагачуючи його своєю самобутньою культурою та традиціями. Переживаючи вбивство найкращого друга (якому, як згодом з'ясувалося, вдалося вижити), що співпало у часі із вбивством президента Кеннеді, головний герой відчуває сум та біль, які співвідносні із горем всієї Америки після втрати свого лідера. Але водночас прийняття у 1964 році Білю про громадянські права та у 1965 році Акту про право участі в голосуванні закріпило на законодавчому рівні скасування расової сегрегації та дискримінації, що суттєво допомогло в досягненні соціальних зрушень та активізації демократичних процесів, сприяло збіль-

шенню значення афро-американського компоненту в мультиетнічній культурі США та дало змогу чорношкірим громадянам інтегруватися в суспільно-політичне життя країни з урахуванням їх естетично-ціннісних орієнтирів.

Значний вплив на головного героя, як і на все американське суспільство, справили повстання в Уотсі, які змусили по новому поглянути на проблему расової нерівності не тільки біле населення, але й багато в чому змінили ставлення до питання дискримінації самих афро-американців. Ізакіель, порівнюючи повстання із «... вірусом, який змусив людей перестати боятися негативних наслідків, що виникали в результаті відстоювання власних прав» [11, с. 17], змушений був постійно стримувати своє бажання приєднатися до заворушень: «Я вгавав протягом всього часу повстань: голос в моєму серці, який був переповнений злістю, спонукав мене вийти на вулицю та битися після всіх повізань, що я бачив, після безлічі разів, коли мене називали негром, і після всіх дверей, які зачинялись переді мною. Всю свою юність я провів на задніх сидіннях автобусів та на відокремлених балконах в театрах, які призначались для людей моєї раси. Мене заарештовували лише за те, що я перебував не в тій частині міста або погрожували за погляд в очі іншої людини. Коли я пішов на війну, щоб боротися за свободу, то опинився в сегрегованій армії, де до мене ставилися з меншою повагою, ніж до німецьких військовополонених. Я бачив, як людей, схожих на мене, презирливо висміювали по телебаченню та в фільмах» [11, с. 17-18].

Страждання, які довелося пережити головному герою, спонукали його до рішучих дій, проте він усвідомлював різницю між радикалізмом деяких учасників повстань та необхідністю змін у самій системі розуміння та сприйняття проблеми расової нерівності в багатонаціональному американському суспільстві. Саме тому Ізакіель під час однієї із суперечок став на захист не чорношкірого молодого хлопця, а свого знайомого, білого чоловіка німецького походження, який після погромів втратив майстерню по ремонту взуття. Проблема заворушень в Уотсі є досить комплексною та складною, що підтверджує і сам письменник. У своїх інтерв'ю, обґрунтовуючи мотивацію рішення завершити серію детективних романів про Ізакієля Роулінза його ранньою загибеллю, він зазначає, що дійшов до такого висновку «... тому, що усвідомив, що повстання в Уотсі 1965 року ускладнили расовий контекст в Америці настільки, що Ізі, з його витоками, історією життя та расовим досвідом більше вже не був спроможним адаптуватися» [4, с. XII].

Незважаючи на трагічну загибель головного героя, його життя, переповнене небезпечними подіями та неоднозначними рішеннями, є відображенням важливих соціокультурних змін в американському суспільстві, які обумовлювали процес самовизначення чорношкірого населення крізь призму утвердження плюралістичної парадигми. Історичний контекст суттєво впливає на еволюцію образу протагоніста, оскільки співвідноситься

із визначальними етапами становлення ідентичності Ізаїєля. Своєрідність репрезентації його художнього образу дозволяє стверджувати, що така модель, майстерно створена автором, сприяє усвідомленню загрози, яка виникає не лише внаслідок дискримінаційних проявів логоцентричної моделі національної ідеології (зокрема, американоцентризму), але й в результаті афроцентризму.

Мультикультурні тенденції, що призвели до трансформації суспільної свідомості, поглиблення міжнаціональної та міжетнічної взаємодії, культурного обміну,

активізації поліморфних процесів, знайшли своє відображення в популярній літературі, зокрема афро-американському детективі, тематична поліфонія якого визначається провідними мотивами в літературній традиції чорношкірих американців. Децентралізація, що призвела до діалогу культур, сприяла збільшенню зацікавленості до вивчення впливу афро-американських культурних традицій на розвиток американського суспільства, що робить перспективними подальші наукові розвідки в площині літературознавчого, культурологічного, соціологічного, антропологічного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверев А. М. Что такое «массовая литература»? / А. М. Зверев // Лики массовой литературы США. – М. : Наука, 1991. – С. 3–36.
2. Bailey F. Y. African American Mystery Writers / F. Y. Bailey. – North Carolina : McFarland, 2008. – 277 p.
3. Bell B. W. The Contemporary African American Novel / B. W. Bell. – University of Massachusetts Press, 2004. – 490 p.
4. Conversation with Walter Mosley / [edited by Owen E. Brady]. – Jackson : University Press of Mississippi, 2011. – 215 p.
5. Gosselin A. J. Multicultural Detective Fiction: Murder with a Message / A. J. Gosselin // Multicultural Detective Fiction : Murder from the «Other» Side / [ed. by A. J. Gosselin]. – New York : Garland Publishing, Inc., 1999. – P. 3–14.
6. Gruesser J. C. An Un-Easy Relationship Walter Mosley's Signifyin(g) Detective and the Black Community / J. C. Gruesser // Multicultural Detective Fiction : Murder from the «Other» Side / [ed. by A. J. Gosselin]. – New York : Garland Publishing, Inc., 1999. – P. 235–257.
7. Klein K. G. Diversity and Detective Fiction / K. G. Klein. – Popular Press 1, 1999. – 262 p.
8. Knight S. Crime Fiction 1800–2000 : Detection, Death, Diversity / S. Knight. – N.Y. : Palgrave Macmillan, 2004. – 240 p.
9. Mosley W. Blonde Faith / W. Mosley. – New York : Grand Central Publishing, 2008. – 308 p.
10. Mosley W. Gone Fishin' / W. Mosley. – New York : Washington Square Press, 2002. – 199 p.
11. Mosley W. Little Scarlet / W. Mosley. – New York : Grand Central Publishing, 2008. – 306 p.
12. Pepper A. The Contemporary American Crime Novel : Race, Ethnicity, Gender, Class / A. Pepper. – Edinburg : Edinburgh University Press, 2000. – 186 p.
13. Reddy M. T. Traces, Codes, and Clues : Reading Race in Crime Fiction / M. T. Reddy. – New Jersey : Rutgers University Press, 2003. – 224 p.
14. Torres A. R. Walter Mosley's Detective Novels: the creation of a black subjectivity / A. R. Torres. – Universitat de Valencia, 2008. – 256 p.
15. Wilson C. E. Jr. Walter Mosley: A Critical Companion / C. E. Jr. Wilson. – Westport : Greenwood Press, 2003. – 235 p.

© Сторчеус С. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 26.04.2012 р.